

© T.C. Adalet Bakanlığı, 2015. Bu gayri resmi çeviri, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Daire Başkanlığı tarafından yapılmış olup, Mahkeme'yi bağlamamaktadır.

© Republic of Turkey, 2015. Unofficial translation made by the Human Rights Department of the Ministry of Justice Directorate General for International Law and Foreign Relations This translation does not bind the Court.

© République de Turquie, 2015. Cette traduction non officielle a été faite par la Direction des Droits de l'Homme de l'Unité des Relations extérieures et juridiques du Ministère de la Justice. Elle ne lie pas la Cour.

Tematik Bilgi Notu – Din Özgürlüğü

Eylül 2015

İşbu Tematik Bilgi Notu, Mahkeme açısından bağlayıcı değildir ve tüm ayrıntıları içermemektedir.

Din Özgürlüğü

Ayrıca, [“Çocuk Hakları”](#), [“Vicdani Ret”](#), [“Sağlık”](#), [“Ebeveyn Hakları”](#), [“Dini Sembol ve Kıyafetler”](#), [“Vergilendirme”](#), [“Çalışma Hayatına İlişkin Haklar”](#) başlıklı tematik bilgi notlarına da bakınız.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesi (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)

aşağıdakileri öngörür:

“1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya özel ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.”

Minare inşa edilmesini yasaklayan Anayasa hükmüne ilişkin genel şikâyetler

Quardiri / İsviçre ve Association Ligue des Musulmans de Suisse ve Diğerleri / İsviçre

28 Haziran 2011 (kabul edilebilirlik hakkında kararlar)

İlk davadaki başvuran, İslam ile dünyanın geri kalan kesimi arasında ilişkiler kurulması konusunda aktif şekilde faaliyet gösteren bir vakıf için çalışan ve Müslümanlık inancına

mensup bir şahıstır; ikinci davadaki başvuranlar ise, ortak ilgi noktası Müslümanlık inancı olan üç dernek ve bir vakıftan oluşmaktadır. Başvuranlar, minare inşa edilmesine ilişkin yasağın din özgürlüğünün ihlali ve din temelinde ayrımcılık yapıldığı anlamına geldiğini iddia etmişlerdir.

Mahkeme, başvuranların Sözleşme'ye ilişkin bir ihlalden ötürü mağdur olduklarını iddia etmelerinin mümkün olmadığı gerekçesiyle, başvuruların **kabul edilemez** (kişi bakımından bağdaşmaz) olduğuna karar vermiştir. Mahkeme özellikle, başvuruların yegâne amacının İsviçre'de genel anlamda uygulanabilir anayasal bir hükme karşı çıkılması olmasından ötürü, başvuranların kendilerine mağdur statüsü kazandırabilecek oldukça istisnai herhangi bir koşulun varlığını gösteremediklerini değerlendirmiştir. Bunun aksine, başvuranların söz konusu başvuruları soyut olarak incelendiğinde, anayasal hükmün Sözleşme ile uyumluluğunun sağlanmasını amaçlayan bir halk davasına benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Federal Mahkeme'nin anayasal bir hükmün Sözleşme ile uygunluğuna ilişkin 21 Ocak 2010 tarihli kararından açıkça anlaşıldığı üzere, İsviçre mahkemeleri bir minare inşa edilmesine izin verilmesi ile ilgili olarak, ileride verilebilecek herhangi bir ret kararının Sözleşme'ye uygun olup olmadığını inceleyebilecektir.

Dini inançların açıklanması yükümlülüğü

Kimlik kartları üzerinde

Sinan Işık / Türkiye

2 Şubat 2010

Başvuran, Alevi topluluğuna mensup bir kimsedir¹. Başvuran, 2004 yılında bir mahkemeye başvurarak kimlik kartına "İslâm" sözcüğü yerine "Alevi" sözcüğü yazılmasını talep etmiş; ancak başarılı olamamıştır. Türkiye'de, kimlik kartında din hanesinin boş bırakılmasını talep etme seçeneğinin getirildiği 2006 yılına kadar, kimlik sahibinin dininin kimlik kartı üzerinde belirtilmesi zorunluydu. Başvuranın Mahkeme önündeki şikâyeti, günlük hayatta sıkça kullanılan bir resmi belge olan kimlik kartı üzerinde dini inancını açıklama yükümlülüğünün olması ile alakalıdır. Başvuran ayrıca, kimlik kartında yazan "İslam" sözcüğünün değiştirilerek, yerine kendi inancının adı olan "Alevi" sözcüğünün yazılması yönündeki talebinin reddedilmesinden şikâyetçi olmuştur. Başvuran, kimlik kartı üzerinde yer alan bu

¹ Alevilik, Türk toplumu ve tarihinde derin kökleri olan bir mezheptir. Bilhassa Sufizm ve İslamiyet öncesi inanışlardan etkilenen Alevilik inancı, Alevi âlimlerce ayrı bir din, başkaları tarafından ise İslam dininin bir mezhebi olarak değerlendirilmektedir.

ifadenin gerçeği yansıtmadığını ve söz konusu talebinin reddedilmesiyle sonuçlanan yargılamaların, kendisinin dinine ilişkin değerlendirmenin Devlet tarafından yapılmış olması gerekçesiyle kabul edilemez olduğunu ileri sürmüştür.

Mahkeme, başvuranın inancının (Alevilik) kimlik kartında belirtilmesi talebinin geri çevrilmesinden değil, kimlik kartlarında zorunlu olsun ya da olmasın din ibaresi bulunmasından kaynaklı **9. madde ihlali** olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, kişinin dinini açıklama özgürlüğünün, olumsuz bir yön, diğer bir deyişle dinini açıklamaya zorunlu bırakılmama hakkını içerdiğini vurgulamıştır.

Sözleşme'nin **46. maddesi** (kararların bağlayıcılığı ve icrası) uyarınca, Mahkeme ayrıca, kimlik kartları üzerindeki “din” hanesinin silinmesinin söz konusu ihlalin giderilmesi için uygun bir telafi biçimi olabileceğini kaydetmiştir.

Ücret vergisi kartları üzerinde

Wasmuth / Almanya

17 Şubat 2011

Dava, Almanya'daki dinî vergi sistemi uygulaması ile ilgiliydi. Başvuran, özel bir hukuk bürosunda avukatlık yapmakta ve ayrıca, bir yayın evinde yayınlanacak eserlerle ilgili eleştirmen olarak çalışmaktaydı. Başvuranın son birkaç yıla ilişkin ücret vergisi kartlarındaki “Düşülen Kilise vergisi” hanesinde “--“ girişinin bulunması, işverenine başvuranın ücretinden herhangi bir kilise vergisi düşmesine gerek bulunmadığı bilgisini vermiştir. Başvuran, ücret vergisi kartında herhangi bir dini cemiyete mensup olmadığı bilgisinin belirtilmesinin zorunlu olmasının din vergisi koyulmasına izin verdiğinden şikâyetçi olmuştur.

Mahkeme, **8.** (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı) veya **9. maddelerin ihlal edilmediğine** hükmetmiştir. Her ne kadar başvuranın her iki madde kapsamında sahip olduğu haklarına bir müdahale söz konusuysa da; Mahkeme, bu müdahalenin, kiliselerin ve dinî cemaatlerin din vergisi koyma hakkının korunmasına yönelik meşru bir amaca hizmet ettiğine karar vermiştir. Ayrıca bu zorunluluk, söz konusu amaçla orantılıydı; zira söz konusu ifadenin başvuranın dinî ya da felsefi inançları hakkında bilgi verme bakımından son derece kısıtlı bir değeri bulunmaktaydı; bu ifade mali yetkililere yalnızca, başvuranın din vergisi koyma yetkisi bulunan ve uygulamada bu hakkı kullanan kilise veya dini cemaatlerden birine mensup olmadığını göstermekteydi.

Ceza yargılamaları esnasında mahkemede yemin ederken

Dimitras ve Diğerleri / Yunanistan

3 Haziran 2013

Başvuranlar tanık, müşteki ya da şüpheli sıfatlarıyla mahkeme huzuruna çıkmak üzere çeşitli tarihlerde mahkemeye çağrılmışlardır. Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca, kendilerinden sağ ellerini İncil'in üzerine koyarak yemin etmeleri istenmiştir. Başvuranlar, her seferinde, Ortodoks Hıristiyan olmadıklarına ve bunun yerine, kendilerine tanınan bir hak olan resmi beyanda bulunmayı tercih ettiklerine ilişkin olarak yetkilileri bilgilendirmişlerdir. Başvuranlar bilhassa, mahkemede yemin ederken “Ortodoks olmadıklarını” ifade etmek zorunda kalmış olmasından şikâyetçi olmuşlardır.

Mahkeme, çoğulculuk ile çok yakın bir ilişki içerisinde olan düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün “demokratik bir toplumun” temel dayanaklarından birini teşkil ettiğini ve dinsel açıdan bu özgürlüğün, inanç sahibi herhangi bir kimsenin kimliğini oluşturan çok hayati bir unsur olmasının yanı sıra, ateistler, agnostikler, kuşkucular veya konuyla hiç ilgilenmeyen diğer kimseler açısından da önemli bir kazanım olduğunu hatırlatmaktadır. Mahkeme, kişinin dinini açıklama özgürlüğünün, bir bireyin inanışını ya da dini inançlarını açıklamama hakkı ile bilhassa da belirli görevlerin yerine getirilmesi söz konusu olan durumlarda, herhangi bir inanca sahip olduğu veya olmadığı yönünde bir sonuca varılmasını mümkün kılacak bir şekilde hareket etmekle yükümlü olmama ya da bundan kaçınma hakkını da kapsadığını kaydetmiştir. Somut davada, Mahkeme, başvuranların resmi beyanda bulunmalarına izin verilmesi için dini inançlarını açıklamakla yükümlü kılınmalarının kendilerinin din özgürlüğü hakkına bir müdahale teşkil ettiğini ve söz konusu müdahalenin haklı ya da gözetilen amaçla orantılı olmadığını kaydederek, Sözleşme'nin **9. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna** karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, Sözleşme'nin **13. maddesinin** (etkin başvuru hakkı) **de ihlal edildiğine** karar vermiştir.

Ayrıca bk. 8 Ocak 2013 tarihli [Dimitras ve Diğerleri \(no. 3\) / Yunanistan](#) kararı.

Avukat olarak çalışmak için görev yemini ederken

Alexandridis / Yunanistan

21 Şubat 2008

Başvuran, Atina Asliye Mahkemesinde avukat olarak çalışmak üzere kabul edilmiş ve avukat olarak çalışmanın ön koşulu olarak Kasım 2005 tarihinde yemin etmiştir. Dinî yemin için tek bir standart yöntemin olması nedeniyle, resmî beyanda bulunabilmek için yemin ederken Ortodoks Hıristiyan olmadığını ifade etmek zorunda kalmış olmaktan şikâyetçi olmuştur.

Mahkeme, söz konusu yükümlülüğün, başvuranın dinî inançlarını açıklamama özgürlüğüne ilişkin bir müdahalenin söz konusu olduğunu kaydederek, Sözleşme'nin **9. maddesinin ihlal edildiğine** karar vermiştir.

Dinî Yemin Yükümlülüğü

Buscarini ve Diğerleri / San Marino

18 Şubat 1999 (Büyük Daire)

1993 yılında San Marino parlamentosuna seçilen başvuranlar, parlamentoda göreve başlayabilmek için İncil üzerine yemin etmek zorunda bırakılmalarından şikâyetçi olmuşlardır; başvuranların nazarında parlamentoda göreve başlayabilmek için İncil üzerine yemin etmek zorunda bırakılmak, temel bir siyasal hakkın kullanılmasının belli bir inancın açık bir şekilde ikrar edilmesine tabi olduğunu göstermekteydi.

Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin **9. maddesinin** (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü) **ihlal edilmiş** olduğuna karar vermiştir. Mahkeme özellikle, Parlamento içerisinde toplumun farklı görüşlerini temsil etmeye yönelik bir yetkinin kullanılmasının, belli inançlar kümesine bağlılığı beyan etmeye tabi kılınmasıyla çelişkili olması nedeniyle, yemin etme yükümlülüğünün Sözleşme'nin 9 § 2 maddesinin amaçları doğrultusunda “demokratik bir toplumda gerekli” olmadığına karar vermiştir.

Kendi dinine çevirme

Kokkinakis / Yunanistan

25 Mayıs 1993

Yehova Şahidi olan başvuran, yerel Ortodoks kilisesindeki bir koro şefinin karısı olan komşusuyla din hakkında ettiği bir sohbetin ardından, kendi dinine çevirme suçu nedeniyle Yunanistan mahkemeleri tarafından 1988 yılında mahkûm edilmesinden şikâyetçi olmuştur.

Mahkeme, söz konusu mahkûmiyet kararının, dava koşulları içerisinde acil bir toplumsal gereklilikle gerekçelendirilmiş olduğunun ispat edilmediğine kanaat getirerek, Sözleşme'nin **9. maddesinin ihlal edildiğine** hükmetmiştir. Mahkeme bilhassa, Yunanistan mahkemelerinin, başvuranın hangi şekilde komşusunu uygun olmayan vasıtalarla ikna etmeye teşebbüs etmiş olabileceğini yeterince ayrıntılı bir biçimde açıklamaksızın, yalnızca kendi dinine çevirme eylemini yasadışı kılan kanunun lafzını yinelemiş olduklarını kaydetmiştir.

Larissis ve Diğerleri / Yunanistan

24 Şubat 1998

Hava kuvvetlerinde subay olan ve Pentekostal Kilisesi mensubu üç başvuran, 1992 yılında kesinleşen kararlarda, Yunanistan mahkemeleri tarafından, aralarında kendi astları olan üç havacının da bulunduğu bir dizi insanı kendi dinlerine çevirmeye teşebbüsten mahkûm edilmiştir.

Mahkeme, Devletin ast konumdaki havacıları üst konumdaki personelin usulsüz baskısı altında kalmaktan koruması gerektiği için; hava kuvvetleri personelini kendi dinlerine çevirme çabalarından ötürü başvuranlar aleyhinde alınan önlemlerle ilgili olarak Sözleşme'nin **9. maddesinin ihlal edilmediğine** karar vermiştir. Mahkeme bununla birlikte, sivillerin havacılar gibi baskı ve kısıtlamalara maruz kalmaması nedeniyle, sivilleri kendi dinlerine çevirme çabaları nedeniyle başvuranlardan ikisi aleyhinde alınan önlemler bakımından **9. maddenin ihlal edildiğine** hükmetmiştir.

Kiliselerin ve dini toplulukların tanınması, örgütlenme biçimi ve liderliği

Hasan ve Chaush / Bulgaristan

26 Ekim 2000 (Büyük Daire)

Birinci başvuran, 1992 yılından bu yana Bulgaristan'daki Müslüman topluluğun Baş Müftüsü idi. İkinci başvuran ise, bu topluluğa mensup olan başka bir kimseydi. Bulgaristan'daki Müslüman topluluk içersinde 1994-1995 yılları arasında kimin lider olacağı konusunda çıkan bir anlaşmazlıktan sonra, daha önce bu makamda bulunmuş olan başka bir aday fiilen, Bulgaristan Hükümeti tarafından birinci başvuranın yerine getirilmiştir. Başvuranlar özellikle, dini özgürlüklerine ve inananların ve dini cemiyetin iç işlerini yönetme ve kendi liderlerini seçme haklarına ilişkin kanuna aykırı ve keyfi nitelikte bir müdahalede bulunulduğundan şikâyetçi olmuşlardır.

Mahkeme, yetkililerin dini toplulukların idari kayıtlarına ilişkin yetkilerini kullanırken tarafsız olmadıklarını gösteren olayların, Devletin, Sözleşme'nin 9. maddesinin kapsamına giren inananların dini inançlarını açıklama özgürlüklerine müdahalede bulunmuş olduğu sonucunu gösterdiğini değerlendirmiştir. Mahkeme, Devletin bölünmüş bir dini topluluğun bir liderini kayıran şekilde ya da topluluğu kendi isteklerine aykırı bir şekilde tek bir liderlik altında toplanmaya zorlamak amacıyla hareket etmesinin din özgürlüğü hakkına ilişkin bir müdahale anlamına geleceğini kaydetmiştir. Demokratik toplumlarda, Devletin dini toplulukların birleştirilmiş tek bir liderlik altında bir araya getirilmesini sağlamaya yönelik

tedbirler almasına gerek bulunmamaktadır. Başvuranın davasında, Bulgaristan yetkililerinin kanun üzerinde ve uygulamada, seçim dışı bırakılan liderin Müslüman topluluğun en azından bir kesimini temsil etmeye devam etmesine ve toplumun ilgili kesiminin kendi isteği doğrultusunda iç işlerini yönetmesine ilişkin herhangi bir olasılığı ortadan kaldırma yönünde hareket ettiklerini gözlemleyen Mahkeme, Müslüman dini topluluğun iç örgütlenme biçimine ve başvuruların din özgürlüklerine dair bir müdahalenin söz konusu olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, bu müdahalenin, keyfi olması, yönetime kısıtlanmayan bir takdir yetkisi sağlayan yasal hükümlere dayandırılması ve gerekli açıklık ve öngörülebilirlik standartlarını karşılamaması bakımından, kanunla öngörülmemiş olduğu sonucuna vararak, Sözleşme'nin **9. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna** karar vermiştir. Birinci başvuranın lideri olduğu grubun, dini topluluğun iç işlerine Devlet tarafından hukuka aykırı olarak yapılan müdahaleyi etkili olarak itiraz edemediğini ve dini topluluğun örgütlenme özerkliği hakkını savunamadığını da tespit eden Mahkeme, Sözleşme'nin **13. maddesinin** (etkin başvuru hakkı) **ihlal edilmiş olduğuna** hükmetmiştir.

Besarabya Metropolitan Kilisesi ve Diğerleri / Moldova

13 Aralık 2001

Söz konusu dava Moldova mercilerinin Ortodoks Hıristiyan bir kilise olan Besarabya Metropolitan Kilisesi'ni, Devlet tarafından tanınan Moldova Metropolitan Kilisesinden ayrıldığı gerekçesiyle tanımayı reddetmeleri ile alakalıdır. Besarabya Metropolitan Kilisesi ve bu Kilisede görev yapmakta olan bir grup bireyden oluşan başvurular, Moldova mercilerinin kendilerini tanımayı reddetmesinden şikâyetçi olmuş ve bir dinî tarikatın öncelikle Devlet mercileri tarafından tanınmadıkça Moldova topraklarında faaliyet göstermesinin iç hukuk uyarınca mümkün olmadığını iddia etmişlerdir.

Mahkeme özellikle, başvuran kilisenin tanınmamış olması nedeniyle faaliyet gösteremediğini kaydetmiştir. Bilhassa, bu kilisenin papazlarının dinî hizmetler yürütemeyeceğini, kilise mensuplarının dinî vecibelerini yerine getirmek üzere toplanamayacağını ve tüzel kişiliğe sahip olmadığı için kilise varlıklarının hukukun korumasından mahrum kalacağını tespit etmiştir. Mahkeme, dolayısıyla, Moldova Hükümeti'nin başvuran kiliseyi tanımayı reddetmesinin söz konusu kilisenin ve diğer başvuruların Sözleşme'nin 9 § 1 maddesi kapsamında koruma altına alınan din özgürlüğü haklarına ilişkin bir müdahale teşkil ettiği kanaatindedir. Mahkeme bilhassa, Hükümet'in başvuran kilisenin yeni bir tarikat olmadığı görüşünü benimseyerek ve bu kilisenin tanınmasını tanınmış bir kilise merci olan Moldova Metropolitan Kilisesi'nin isteğine dayandırarak, yansızlık ve tarafsızlık görevini yerine

getirmediğini değerlendirmiş; başvuran kilisenin tanınmasının reddinin başvuranların din özgürlüğü haklarına yönelik bu tür sonuçlar doğurması bakımından gözetilen meşru amaç ile orantılı olduğunun düşünülmemeyeceği sonucuna varmıştır. Dolayısıyla, bu müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli nitelikte olmadığına ve Sözleşme'nin **9. maddesinin ihlal edildiğine** karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranların din özgürlüğü haklarına ilişkin şikâyetleri konusunda ulusal makamlardan herhangi bir tazminat alamadıklarına, bunun da Sözleşme'nin **13. maddesinin** (etkin başvuru hakkı) **ihlaline** yol açtığına hükmetmiştir.

Moskova Yehova'nın Şahitleri / Rusya

10 Haziran 2010

Başvuranlar, Moskova Yehova'nın Şahitleri dini topluluğu ve bu topluluk mensubu dört kişiden oluşmaktadır. Başvuranlar özellikle, topluluklarının lağvedilmesinden ve faaliyetlerine yasak getirilmesinden ve ayrıca, Rusya mercilerinin topluluklarını yeniden kayıt altına almayı reddetmesinden şikâyetçi olmuşlardır. Başvuranlar, lağvetmeye ilişkin yargılamaların aşırı uzun olduğundan da şikâyet etmişlerdir.

Mahkeme özellikle, Rusya mahkemelerinin başvuran topluluğun lağvedilmesi ve faaliyetlerine yasak getirilmesine yönelik kararının, bu topluluğun mülk sahibi olma ve kiralama hakkını kullanamaması, banka hesaplarını sürdürememesi, çalışan istihdam edememesi ve topluluğa, bu topluluğun mensuplarına ve varlıklarına yasal korunma sağlanamaması sonuçlarını doğurduğunu gözlemlemiştir. Söz konusu karar Dinler Kanunu'na dayandırılmış ve sağlığın ve başkalarının haklarının korunması ile ilgili meşru bir amaç gözetmiştir. Ancak, Mahkeme, yerel mahkemelerinkiler de dâhil olmak üzere Rusya mercilerinin iddialarını ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, başvuran topluluğun lağvedilmesi kararının uygun bir fiili dayanağının bulunmadığına kanaat getirmiştir. Sonuç olarak, Mahkeme, topluluğun lağvedilmesinin yetkililerin gözettikleri meşru amaca kıyasla aşırı ölçüde ağır ve orantısız bir yaptırım olduğuna karar vererek, Sözleşme'nin **11. maddesi** (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü) **ışığında değerlendirildiğinde 9. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna** hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca, Moskova mercilerinin Moskova Yehova'nın Şahitleri topluluğunun yeniden kayıt yaptırma başvurusunu reddederek iyi niyet çerçevesinde hareket etmedikleri ve başvuran topluluğa karşı tarafsızlık ve yansızlık görevlerini yerine getirmedikleri kanaatine vararak, Sözleşme'nin **9. maddesi ışığında değerlendirildiğinde 11. maddesinin ihlal edildiğine** karar vermiştir. Son olarak, Mahkeme, lağvetmeye ilişkin yargılamaların aşırı uzun olduğuna karar vererek, Sözleşme'nin **6 § 1 maddesinin** (makul bir süre içerisinde adil yargılanma hakkı) **ihlal edildiğine** hükmetmiştir.

Maygar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri / Macaristan

8 Nisan 2014

Başvuranlar, çeşitli dini topluluklar ve bu toplulukların papazlarının ve üyelerinin bazılarından oluşmaktadır. Dini topluluklar, 2012 yılının Ocak ayında yürürlüğe giren yeni Kilise Kanunu'nun kabul edilmesi öncesinde Macaristan'da kilise olarak kayıt edilmişti ve Devlet fonu almaktaydı. Yeni kanun uyarınca, tanına kiliselerin yalnızca birkaçı Devlet fonu almaya devam etmiştir. Başvuranların da aralarında yer aldığı geriye kalan diğer dini toplulukların tümü kilise statülerini kaybetmiş ancak, dernek olarak dini faaliyetlerini sürdürmekte serbest bırakılmışlardır. Anayasa Mahkemesi'nin yeni Kilise Kanunu'nun bazı hükümlerinin Anayasa'ya aykırı olduğuna hükmettiği bir kararın ardından, başvuranlar gibi dini topluluklar faaliyet göstermeye ve kendilerini kilise olarak adlandırmaya devam edebilmiştir. Ancak, söz konusu kanunun, toplulukların daha önce faydalandıkları parasal ve mali avantajlara yeniden erişim sağlamayı istemeleri halinde tüzel kişilik kazanmış kiliseler olarak kayıt edilmek için Parlamento'ya başvurularını gerektiren bölümü uygulanmaya devam edilmiştir. Başvuranlar özellikle, yeni kanun uyarınca kayıtlarının iptal edilmesinden ve kiliselerin isteğe bağlı olarak yeniden kayıt ettirilmesinden şikâyetçi olmuşlardır.

Mahkeme, başvuranların kilise olarak kayıtlarının iptal edilmesinin başvuranların Sözleşme'nin 9 ve 11. maddeleri (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü) kapsamındaki haklarına ilişkin bir müdahale teşkil ettiğini değerlendirmiştir. Bahse konu müdahalenin, kanunla, başka bir deyişle, 2011 tarihli Kilise Kanunu ile öngörülmüş olduğu tartışmasıdır. Mahkeme, tedbirle Sözleşme'nin 11. maddesinin amaçları doğrultusunda kargaşanın ve suç işlenmesinin önüne geçilmesi, yani bazı kiliselerce gerçekleştirilen hileci faaliyetlerle mücadele edilmesi yönündeki meşru amaca hizmet edildiğinin değerlendirilebileceğini kabul etmeye hazırdı. Ancak, Mahkeme, Kilise Kanunu uyarınca uygulanan tedbirin “demokratik bir toplumda gerekli” olmadığı sonucuna varmış ve dolayısıyla, Sözleşme'nin **9. maddesi ışığında değerlendirildiğinde 11. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna** karar vermiştir. Mahkeme özellikle, Macaristan Hükümeti'nin Devletin sübvansiyon kaynaklarının bazı Kiliselerce kötüye kullanılmasına ilişkin sorunlara yönelik olarak, başvuran dini toplulukların kayıtlarının iptal edilmesinden başka, daha az zorlayıcı nitelikte çözümlerin mevcut olmadığını göstermediğini kaydetmiştir. Dahası, dini grupların kilise olarak yeniden kayıt yaptırabilmek için Parlamento'ya başvurmak durumunda olmaları ve maddi yardımlar konusunda, herhangi bir tarafsız gerekçe bulunmaksızın, tüzel kişiliğe sahip kiliselerden farklı muamele görmeleri, Devletin dini konularda tarafsız kalma görevli ile tutarsızdır.

Dini konularda kamu hizmeti sunulmasının reddi

Büyük Daire önünde derdest başvuru

Doğan ve Diğerleri / Türkiye (başvuru no. 62649/10)

Türk Hükümeti'ne 7 Mayıs 2013 tarihinde tebliğ edilen başvuru – Büyük Daire lehine yargı yetkisinden feragat, Kasım 2014

Alevi² topluluğuna mensup 203 Türk vatandaşından oluşan başvuranlar, Türk makamlarının dini konularda Alevi vatandaşlara kamu hizmeti sağlamayı reddetmelerinden şikâyetçi olmakta ve İslam'ın Sünni mezhebinden olan vatandaşlara kıyasla, kendilerinin ayrımcı bir muameleye maruz bırakıldıklarını iddia etmektedirler.

Mahkeme, başvuruyu 2013 yılının Mayıs ayında Türk Hükümeti'ne tebliğ etmiş ve taraflara Sözleşme'nin 9. maddesi ve 9. maddesi ile bağlantılı olarak 14. maddesi (ayrımcılık yasağı) kapsamında bazı sorular yöneltmiştir.

Dava kendisine tahsis edilmiş olan Daire, 25 Kasım 2014 tarihinde Büyük Daire lehine yargı yetkisinden feragat etmiştir.

Mahkeme, 3 Haziran 2015 Çarşamba günü sabahı saat 9.15'te davaya ilişkin bir duruşma gerçekleştirecektir.

Dinî tatiller

Kosteski / “Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti”

13 Nisan 2006

Başvuran, Müslümanların dini festivallerinden biri olan Bayram'ı kutlamak için 1998 yılının Nisan ayında izin almaksızın bir günlük tatil yapmış olması nedeniyle para cezasına mahkûm edilmiştir. Başvuran para cezası kararına karşı tebliğ başvurusunda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi 2000 yılının Temmuz ayında, başvuranın din özgürlüğüne ilişkin hak talebinde bulunduğunu ancak, inançlarına ilişkin herhangi bir delil sunmayı reddettiğini kaydetmiştir. Anayasa Mahkemesi, başvuranın olayların tarafsız bir şekilde tespit edilmesi koşulu ile ilgili olarak herhangi bir ayrımcılığa uğramadığı sonucuna varmış ve başvuranın şikâyetini reddetmiştir.

Başvuran, Müslümanlar için bir tatil gününü kutladığı gerekçesiyle işe gelmemesi bakımından para cezasına çarptırılmasının, Sözleşme'nin hem kendi başına ele alındığında hem de 14.

² Bk. yukarıdaki 1 numaralı dipnot.

maddesi (ayrımcılık yasağı) ile birlikte değerlendirildiğinde 9. maddesini (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü) ihlal ettiğinden şikâyet etmiştir.

Mahkeme, Sözleşme'nin **9. maddesinin ve 9. maddesi ile bağlantılı olarak 14. maddesinin** (ayrımcılık yasağı) **ihlal edilmemiş olduğuna** hükmetmiştir. Mahkeme, Sözleşme'nin 9. maddesinin bir kimsenin dinini ya da inançlarını açıklama biçimlerini kapsadığını ancak, bir din ya da inançtan kaynaklanan veya esinlenen her eylemi koruma altına almadığını hatırlatmış; Müslümanların dini festivallerinden birine katılmanın, Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamında korunduğu anlamıyla bir inanç açıklama biçimi teşkil ettiğine ya da başvurana izin almaksızın işe gelmemesi bakımından iş akdini ihlal ettiği gerekçesiyle verilen para cezasının bu madde kapsamında koruma altına alınan haklara yönelik bir müdahale anlamına geldiğine ikna olmamıştır. Mahkeme ayrıca, bir işverenin, izinsiz olarak ya da bariz bir haklı gerekçe bulunmaksızın işe gelmeme durumunu bir disiplin meselesi olarak değerlendirmesinin makul olmadığı görüşünde değildir. Mahkeme, bir çalışanın belirli bir muafiyetten faydalanmak istediği durumlarda, belirli bir düzeyde ispatlama koşulunun söz konusu olmasının, baskıcı ya da vicdan özgürlüğüyle esasen uyumsuz nitelikte bir uygulama olmadığını belirtmiştir.

Francesco Sessa / İtalya

3 Nisan 2012

Başvuran, Yahudi inancına mensup ve mesleği avukatlık olan bir kişidir. Delil ibrazıyla ilgili bir duruşmada, bir davadaki şikâyet sahiplerinden birinin temsilcisi sıfatıyla, sorgu yargıcının huzuruna çıkmıştır. Yargıcın davayı görmesi engellendiği için, yerine geçen yeni yargıç tarafları ertelenen duruşmanın görülmesi için iki tarihten birini seçmeye davet etmiştir. Başvuran, seçenek olarak sunulan tarihlerin her ikisinin de Yahudilerin dini festival tarihlerine denk geldiğine ve dini yükümlülüklerinin kendisini bu duruşmaya katılmaktan alıkoyduğuna dikkat çekmiştir. Duruşma tarihi söz konusu iki tarihten biri olarak belirlenmiş, bunun üzerine, başvuran duruşma tarihinin ertelenmesi için bir başvuruda bulunmuştur. İddia makamı ve davalıların avukatı, bir erteleme kararı verilmesine ilişkin olarak yasal açıdan tanınmış bir nedenin söz konusu olmadığı gerekçesiyle, başvuruya itiraz etmişlerdir. Başvuran, adli makamın dini bir festival tarihinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılan duruşma tarihini ertelemeyi reddetmesinin, kendisini şikâyet sahiplerinden birinin temsilcisi sıfatıyla söz konusu duruşmaya katılmaktan alıkoyduğunu ve dinini özgür bir şekilde açıklama hakkını ihlal ettiğini iddia etmiştir.

Mahkeme Sözleşme'nin **9. maddesinin ihlal edilmemiş olduğuna** karar vermiştir. Mahkeme özellikle, söz konusu duruşmanın bir Yahudi tatiline denk gelen bir tarihte gerçekleştirilmesinin ve duruşma tarihinin daha sonraki bir tarihe ertelenmesinin reddedilmesinin, başvuranın inancını özgür bir şekilde açıklama hakkına yönelik bir kısıtlama teşkil ettiğine ikna olmuş değildir. Mahkeme, başvuranın Sözleşme'nin 9 § 1 maddesi kapsamında sahip olduğu hakka bir müdahale olduğu varsayılsa dahi, yasayla öngörülen böylesi bir müdahalenin, başta kamuoyunun adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesini isteme hakkı olmak üzere, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ve davaların makul bir süre içerisinde görülmesi ilkesi gereğince haklı olduğunu değerlendirmiştir. Söz konusu müdahalede, hedeflenen amaç ile başvuru yöntemi arasında makul bir orantılılık ilişkisi gözetilmiştir.

Hayvanların dini usullere uygun olarak kesilmesi

Cha-are Shalom ve Tsedek / Fransa

27 Haziran 2000 (Büyük Daire)

Yahudi bir dini dernek olan başvuran, Fransa makamlarının kendisine, eti “glatt³” olmaması halinde koşer olarak kabul etmeyen üyelerinin aşırı muhafazakâr dini tavsiyeleri doğrultusunda hayvanların dini usullere uygun biçimde kesilmesini sağlamak amacıyla mezbahalara erişimi için gerekli onayı vermeyi reddetmelerinden şikâyet etmiştir. Başvuran özellikle, onay başvurusunun reddinin, kendisinin riayet etme yoluyla dinini açıklama özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Başvuran ayrıca, yalnızca Fransa'daki Yahudilerin büyük çoğunluğunun mensubu olduğu Paris Yahudi Cemaat Birliği'nin (*Association consistoriale israélite de Paris* – “ACIP”) söz konusu onayı almış olması bakımından, Sözleşme'nin 14. maddesinin (ayrımcılık yasağı) ihlal edilmiş olduğunu iddia etmiştir.

Mahkeme, Sözleşme'nin **9. maddesine ilişkin bir ihlalin söz konusu olmadığına** karar vermiştir. Mahkeme'ye göre, ancak dini usullere uygun kesimin yasadışı olarak yapılmasının aşırı muhafazakâr Yahudilerin geçerli olduğunu düşündükleri dini uygulamalar doğrultusunda kesilen hayvanların etini yemelerini imkânsız kılması halinde, başvuran derneğin dinini açıklama özgürlüğü hakkına ilişkin bir müdahale söz konusu olacaktır. Ancak, Mahkeme başvuran derneğe mensup Yahudilerin “glatt” et bulamadıkları ya da başvuran derneğin dini usullere uygun kesim yapmak için ACIP'e verilen onaydan faydalanabilmek amacıyla ACIP ile bir anlaşmaya varmak suretiyle kendi mensuplarına “glatt” et tedarik edemediği tespit

³ Kesilen hayvanların akciğerlerinde en küçük bir leke olması halinde, etleri “glatt” olarak kabul edilmez.

edilmediği için, onayın reddine ilişkin şikâyetin başvuran derneğin dinini açıklama özgürlüğüne yönelik bir müdahale teşkil etmediğini değerlendirmiştir. Mahkeme ayrıca, somut davada, Sözleşme'nin **14. maddesi** (ayrımcılık yasağı) ile bağlantılı olarak **9. maddesinin ihlal edilmemiş** olduğuna hükmetmiştir.

Oturma izni yenilenirken dini faaliyetler düzenleme izninin iptal edilmesi

Perry / Letonya

8 Kasım 2007

Amerika vatandaşı olan başvuran, Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alan evanjelist Protestan eğilimli Hıristiyan topluluklardan oluşan bir Federasyon olan *Morning Star* (*Sabah Yıldızı*) *International*'a mensup bir papazdır. Başvuran 1997 yılında Letonya'ya yerleşmiş ve *Rīta Zvaigzne* ("Sabah Yıldızı") adlı federasyona bağlı bir topluluk kurmuştur. Başvuran bilhassa, Letonya makamlarının kendisine bir oturma izni vermelerine rağmen, dini faaliyetlere katılma izni vermeyi reddettiklerinden şikâyetçi olmuştur.

Mahkeme, din özgürlüğünün kişinin dinini tek başına ve özel olarak veya bir topluluk içerisinde başkalarıyla birlikte, kamuya açık ve inancını paylaştığı insanlardan oluşan bir çevre içerisinde açıklama özgürlüğünü kapsadığını yinelemiştir. Mahkeme ayrıca, somut davanın Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamında ilişkin tipik bir müdahale örneği ile alakalı olduğunu kaydetmiştir. Başvuranın davasında, Mahkeme, başvuranın din özgürlüğü hakkına yapılan müdahalenin kanuna öngörülmuş nitelikte olmadığına karar vererek, Sözleşme'nin **9. maddesinin ihlal edildiğine** hükmetmiştir. Mahkeme özellikle, söz konusu zamanda yürürlükte olan Letonya yasalarının hiçbir hükmünün, Göçmen ve Vatandaşlık İşlemleri Müdürlüğü'ne oturma izninin yenilenmesini yabancı bir vatandaşın Letonya'da dini faaliyetlerini yerine getirmesinin yasaklanması için bir mazeret olarak kullanma hakkını vermediğini kaydetmiştir. Bunun yanı sıra, Mahkeme, başvuranın kendi cemaatinin dinsel yaşamı içerisinde sıradan bir üye olarak yer almaya devam edebilmesine rağmen, dini toplulukların evrensel olarak örgütlenmiş yapılar şeklinde varlıklarını sürdürdüğünü ve takipçileri tarafından genellikle ilahi kökeni olduğuna inanılan kurullarla yönetildiklerini vurgulamıştır. Dolayısıyla, dini merasimlerin kendilerine bu anlamda yetki verilen papazlar tarafından bu tür kurallara uygun şekilde gerçekleştirilmesi, inananlar için kutsal bir değere sahiptir.

Daha Fazlası İçin

Bk. özellikle:

- [*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin din özgürlüğüne ilişkin icihatlarına genel bir bakış*](#) başlıklı, AIHM'in Araştırma Dairesi tarafından hazırlanan ve 31 Ekim 2013 tarihinde güncellenen rapor.
-